

Кулик М. М.,

*Бібліотекар наукової бібліотеки
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Здобувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ІНСТИТУТ ОМБУДСМАНА У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ ПРАВ ВОЛОДІЛЬЦІВ БЕЗДОКУМЕНТАРНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Охорона суб'єктивних цивільних прав за чинним цивільним законодавством може здійснюватися такою неюрисдиційною формою захисту як самозахист (стаття 19 ЦК України). Спосіб самозахисту застосовується для охорони прав, які підлягають правовій охороні, усіх суб'єктів цивільних правовідносин в досудовому порядку. Серед механізмів захисту та охорони прав в досудовому порядку науковці виокремлюють інститут омбудсмана.

Як орган, який повинен здійснювати державний контроль та забезпечувати захист прав громадян у сфері фінансових послуг щодо емісійних цінних паперів бездокументарної форми випуску пропонується створити інститут омбудсмана у сфері фінансових послуг на ринку цінних паперів. Такий новий для національного законодавства інститут захисту прав споживачів та інвесторів фінансових послуг і контролю на фондовому ринку України передбачено Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року (пункт розділу С.4) [1].

Проблемні питання щодо функціонування інституту омбудсмана в системі охорони та захисту прав громадян досліджували у різних правовідносинах. З точки зору конституційного права це питання вивчали російські та вітчизняні науковці, зокрема, І. А. Ракитська [2], В. В. Бойцова [3], Е. Г. Майоров [4], О. В. Марцеляк [5], Ю. М. Тодика [6], Ю. Г. Барабаш [7], В. Б. Барчук [8], Н. С. Наулік [9], Л. В. Голяк [10], С. В. Банах [11] та інші. В дослідженнях підкреслювалася важливість цього інституту в державному механізмі та його значення для „існування гарантій охорони прав громадян, в

тому числі інституційних”. Впровадження інституту омбудсмана в правовому регулюванні є необхідним в тих правовідносинах, де „зросла ймовірність порушень прав громадян без порушень закону”, що призводить „до необхідності посилення охорони прав громадян в таких сферах, де одного лише контролю за законністю недостатньо”. Крім того, міжнародна спільнота „через свої політико-правові інститути стала приділяти все більше уваги правам людини, і це спонукає кожен державу прагнути до міжнародних стандартів з прав людини, й інститут омбудсмену цьому сприяє”. До того ж впровадження механізмів інституту омбудсмана як правозахисного інституту „характеризується демократичними рисами: незалежністю в системі державних органів, відсутністю формалізованих процедур розгляду заяв і скарг, безоплатним наданням громадянам допомоги, що значно підвищує ефективність правозахисної діяльності” [6, с. 59].

Існуючі уповноважені органи державного управління на ринку цінних паперів та ринку фінансових послуг не здійснюють ефективного контролю у цій сфері та не мають достатніх повноважень для забезпечення суб’єктивних прав і належного державного захисту володільців емісійних цінних паперів, які зараз випускаються у бездокументарній формі. Інститут омбудсмана може бути запроваджено тому, що є „необхідність в додаткових механізмах захисту прав і свобод громадян” [6, с. 60].

У сфері цивільних правовідносин дослідженнями проблематики інституту омбудсмана як засобу забезпечення прав фізичних осіб займалися, зокрема, О. О. Майданик [12], К. О. Закоморна [13], І. П. Тимошевська [14] та інші. Як механізм захисту та охорони суб’єктивних цивільних прав у сфері фінансових послуг на фондовому ринку, зокрема, володільців емісійних цінних паперів, інститут омбудсмана досліджено недостатньо.

Одним з науковців, який досліджував питання впровадження інституту омбудсмана на ринку фінансових послуг, є О. А. Слободян [15]. На його думку, за відсутності ефективного механізму захисту прав споживачів фінансових послуг з боку державних регуляторів споживач змушений звертатись до суду.

Керуючись закордонним досвідом альтернативного вирішення спорів, які виникають у зв’язку з багатогранністю фінансових послуг, науковцем пропонується запровадити інститут фінансового

омбудсмена. Світова практика засвідчує, що досудове врегулювання спорів фінансовим омбудсменом здатне захистити права споживачів фінансових послуг, розвантаживши при цьому судові органи. Процедура вирішення спору фінансовим омбудсменом надає споживачу фінансової послуги більш швидке, безкоштовне і обов'язкове для виконання рішення.

Враховуючи світову практику, виокремлюються кілька варіантів способу формування посади фінансового омбудсмана: 1) як єдиного для всього фінансового сектору (Вірменія, Австралія, Велика Британія, Малайзія, Нідерланди, Фінляндія); 2) як окремого для одного або більше сегментів фінансового ринку (Бельгія, Канада, Греція, Італія, Казахстан, Нова Зеландія, Польща, Швейцарія); 3) окремого у рамках одного або більше сегментів (Франція, Німеччина, США).

За організаційною формою фінансовий омбудсман може функціонувати: а) як комітет зі справ захисту прав споживачів (Данія, Швеція); б) як департамент скарг у складі фінансового регулятора (Мальта, Іспанія); в) в рамках державного органу із захисту прав споживачів (Латвія, Литва) [15, с. 154-155].

Вважаємо необхідним на законодавчому рівні як найшвидше закріпити створення інститут омбудсмана у сфері фінансових послуг на ринку цінних паперів як колегіального органу, до складу якого будуть входити представники трьох уповноважених державних органів - Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондовому ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Такий колегіальний орган в національній системі захисту прав споживачів фінансових послуг, до складу якого будуть входити представники цих «трьох китів», треба буде зобов'язати взаємодіяти в сфері захисту прав споживачів фінансових послуг, чітко розмежувавши їх повноваження у сфері регулювання ринків фінансових послуг [15, с. 155]. Така організаційна форма омбудсмана у сфері фінансових послуг на ринку цінних паперів дозволить ефективніше вирішувати спору, пов'язані із охороною суб'єктивних прав володільців емісійних цінних паперів, бездокументарної форми випуску.

Список літератури:

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс] : затв. постановою Правління Нац. банку України від 18.06.2015 р. № 391 // Національний банк України : офіц. інтернет-представництво. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> (дата звернення: 05.12.2016). – Назва з екрана.
2. [Ракитская И. А.](#) Формы парламентского контроля в Скандинавских странах и Финляндии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / И. А. Ракитская ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений. – М., 2001. – 28 с.
3. Бойцова В. В. Правовой институт омбудсмена в системе взаимодействия государства и гражданского общества : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / В. В. Бойцова ; Ин-т законодательства и сравнит. правоведения при Правительстве РФ. – М., 1995. – 40 с.
4. Майоров А. Г. Формирование правового института омбудсмена (Уполномоченного по правам человека) в России и за рубежом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майоров ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений. – М., 2002. – 29 с.
5. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмена: теорія і практика : монографія / О. В. Марцеляк ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 450 с.
6. Тодика Ю. М. Інститут омбудсмена: світові моделі і досвід / Ю. М. Тодика, О. Марцеляк // Вісник Академії правових наук України. – Харків, 1998. – № 2. – С. 57–66.
7. [Барабаш Ю. Г.](#) Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект) : монографія / Ю. Г. Барабаш ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Легас, 2004. – 192 с.
8. Барчук В. Б. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. Б. Барчук ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – Київ, 2006. – 19 с.
9. Наулік Н. С. Інститут омбудсмена в Україні та Республіці Польща: порівняльне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Н. С. Наулік ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2007. – 19 с.
10. [Голяк Л. В.](#) Інститут спеціалізованого омбудсмена: світовий досвід організації та діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Л. В. Голяк ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2010. – 20 с.

11. [Банах С. В.](#) Функції омбудсманів у сучасному світі: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / С. В. Банах ; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2014. – 20 с.
12. Майданник О. О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні / О. О. Майданник // Адвокат. – 2010. – № 7. – С. 12–16.
13. Закоморна К. О. Інститут омбудсмана як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадяна (порівняльно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / К. О. Закоморна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2000. – 16 с.
14. Тимошевська І. П. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. П. Тимошевська ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого" ; наук. керівник В. В. Комаров. – Харків, 2012. – 200 с.
15. Слободян О. А. Впровадження фінансового омбудсмена на ринку фінансових послуг України / О. А. Слободян // Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 11 груд. 2013 р.). – Кіровоград, 2013. – С. 153–156.